

PROPOZYCJE „ETHOSU”

Barbara Skarga, *O filozofię bać się nie musimy. Szkice z różnych lat*, red. naukowy M. Pańków, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2017, ss. 412.

Książka *O filozofię bać się nie musimy* stanowi drugie – zaktualizowane i dopracowane edytorsko – wydanie zbioru esejów Barbary Skargi i ukazuje się jako kolejny tom „Dzieł zebranych” filozofki. Zawarte w tomie dwadzieścia sześć tekstów – są wśród nich zarówno stosunkowo obszerne rozprawy (na przykład *Kilka uwag na temat porządku* – zob. s. 65-86, czy *O wierności* 249-265), jak i bardzo krótkie szkice (jak *W Collège de France* – zob. s. 399-402), a także wywiady (na przykład rozmowa, której tytuł stał się tytułem całości publikacji – zob. s. 123-134) – zostały podzielone na pięć działów tematycznych: „Wokół filozofii”, „Wokół kultury”, „Wokół człowieka”, „Ze starej teki” i „Sylwetki”. Choć w *Przedmowie* autorka, która sama dokonała wyboru materiałów i uporządkowała je, skarży się na ich niejednorodność i niejednakową aktualność, to książka wydaje się stanowić spójną całość i zaskakuje właśnie aktualnością. Proponowane czytelnikowi teksty były już publikowane, najczęściej w naukowych czasopismach filozoficznych lub czasopismach społeczno-kulturalnych – z wyjątkiem nieogłaszanego wcześniej artykułu *Uczony i polityka* (zob. s. 171-178), który powstał, jak pisze autorka, „zaraz po 1968 roku” (s. 178). Jest on też najstarszą pracą przedrukowaną w książce; najnowsze pochodzą z roku 1998. Zamieszczone w tomie wypowiedzi faktycznie podejmują różnorodną problematykę, łączą je jednak obrona myślenia filozoficznego i – szerzej – humanistycznego wobec tendencji redukcyjnych występujących czy to w samej filozofii (humanistyce), czy w szerszym kontekście kulturowym. Apologia ta bywa wygłaszana *explicite* – tak jest między innymi w otwierającym książkę esej *Kilka słów w obronie metafizyki* (zob. s. 35-49) czy w szkicu *O nieużyteczności humanistyki* (zob. s. 161-170), opublikowanym po raz pierwszy w roku 1991, a brzmiącym jak głos w toczonych obecnie dyskusjach. Skarga rozważa w nim między innymi pojęcie społecznej użyteczności humanistyki, którą określa jako „myślenie o ludzkim myśleniu, o twórczych mocach człowieka realizujących się w dziełach” (s. 169). „I niczego nie potrzeba więcej – pisze

dalej Skarga – by uznać jej rangę i ważność. Jesteśmy bowiem ludźmi. Jeżeli społeczeństwo nie rozumie, jaką wartość ma człowiek i jego poznanie, jeżeli tym wartościom nie chce służyć, bo to ono powinno pozostawać w stosunku służebnym do tych wartości, a nie odwrotnie, nasza przyszłość będzie się rysować w ponurych kolorach” (tamże). Być może jednak najdobitniej o sensie i potrzebie humanistyki przekonuje jakość tekstów zebranych w omawianym tomie – niech za przykład posłuży rozprawa *Dwie formy czasu* (zob. s. 87-106) traktująca o „współbrzmieniu pewnych tez filozoficznych z nurtami istniejącymi w kulturze, w tym wypadku w muzyce” (s. 32).

O filozofię bać się nie musimy to również książka, którą można czytać po prostu dla przyjemności – jak wdzięczny *Mały traktat o przesądach na „Traktacie” Jana Baptysty Thiersa zbudowany* (zob. s. 289-297) – niejako przy okazji ucząc się zasad kompozycji tekstu oraz pięknego i jasnego języka.

Oprócz tekstów Barbary Skargi godne uwagi są również wprowadzenia do tomu: *Zachęta do czytania rozpraw Barbary Skargi. Przedmowa do pierwszego wydania* (zob. s. 11-14) Leszka Kołakowskiego oraz *Przekraczając czas: trzy przesłania Barbary Skargi. Przedmowa do drugiego wydania* Julii Marczyńskiej. Te dwa spojrzenia – a zwłaszcza szkic Marczyńskiej, uczestniczki prowadzonego przez Skargę seminarium – uzupełniają intelektualny i ludzki profil autorki, jaki lektura tomu pozostawia w wyobraźni czytelnika.

P.M.

Jan Sikora, Włodzimierz Kaczocho, Agnieszka Wartecka-Ważyńska, *Etyka w turystyce*, CeDeWu, Warszawa 2017, ss. 209.

Stosowanie kategorii filozoficznomoralnych w odniesieniu do dziedziny, jaką stanowi turystyka, może wydawać się pewną przesadą. Etyka to jednak dyscyplina normatywna, w której refleksja oscyluje wokół problematyki dobra i zła moralnego, wskazująca na uniwersalnie wiążącą normę moralności, a dzięki temu pozwalająca rozstrzygać dylematy moralne i poruszać się w przestrzeni pytań ostatecznych. Turystyka nie jest zaś dziedziną z gruntu teoretyczną – przeciwnie, stanowi społeczne zjawisko często będące przedmiotem badań antropologów kulturowych, choćby Johna Urry’ego, który w *Spojrzeniu turysty*¹ w ciekawy sposób łączy perspektywę wnikliwego turysty-obszernika z namysłem teoretycznym. Jako taka, turystyka nie musi wiązać się z dokonywaniem rozstrzygnięć moralnych, a pytanie o dobro nie jest jej ogniskiem. Etyka w odniesieniu do turystyki mogłaby więc oznaczać swoisty kodeks postępowania w obszarze kwestii związanych z uprawianiem turystyki i właściwy sposób realizacji jej celu. Autorzy omawianej publikacji postanowili jednak sięgnąć głębiej niż wskazywałoby takie właśnie zdroworozsądkowe podejście i sumiennie podążają za intuicją mówiącą, że nie ma dziedziny ludzkiego życia, która nie byłaby otwarta na etykę – a w tym konkretnym przypadku mają na

¹ Zob. J. U r r y, *Spojrzenie turysty*, tłum. A. Szulżycka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.

myśli nie tyle otwartość na odczytanie etosu właściwego turystyce czy stworzenie nowego zawodowego kodeksu postępowania, który miały obowiązywać zatrudnione w niej osoby, ile takie ujęcie turystyki, które pozwala postrzegać ją jako konkretny obszar realizacji normy personalistycznej.

Książka składa się z dwóch części. Pierwsza z nich, zatytułowana jest „Etyka opisowo-normatywna w turystyce”, druga zaś – „Etyka normatywna w turystyce – projekt”. W części pierwszej, obejmującej siedem rozdziałów, Agnieszka Wartecka-Ważyńska przedstawia wieloaspektowy opis zjawiska turystyki w świecie współczesnym, analizuje jej pojęcie, podziały i typologię oraz charakteryzuje istotę usług turystycznych, wskazując na czynniki stymulujące ich rozwój. Autorka podkreśla, że istotnym „zwojnikiem” wszystkich aspektów turystyki jest osoba ludzka z jej poznawczą złożonością i potrzebą samorealizacji. W tym też sensie turystykę można pojmować jako sieć międzyludzkich relacji, którą tworzą osoby zapewniające usługi turystyczne, korzystający z tych usług turyści oraz osoby żyjące w miejscach, do których przybywają turyści. Wojciech Kaczocha przedstawia rolę i znaczenie etyki w relacjach międzyludzkich, w szczególności analizując pojęcia sumienia, cnoty, „złotego środka”, etosu, wartości, oceny moralnej i normy moralnej. W kontekście turystyki interesujące okazuje się stawiane przez autora pytanie „Czy za świadczone dobro należy się nagroda?” (s. 55).

Jan Sikora poddaje szczegółowej analizie etyczny wymiar relacji turystów z mieszkańcami oraz relacji mieszkańców z turystami, wskazując, że relacje te nie są statyczne, lecz przybierają kształt dynamicznego procesu. Autor podkreśla, że pole tych właśnie relacji stanowi zarazem przestrzeń, w której etyka powinna przenikać turystykę w sposób najgłębszy. Wartością naczelną koncepcji prezentowanej przez autorów jest bowiem osoba ludzka z jej przyrodzoną, nieusuwalną godnością – norma personalistyczna nakazuje zaś podmiotowe traktowanie ludzi w każdej dziedzinie życia. W tej perspektywie moralnej Sikora pisze również o etyce osób zatrudnionych w turystyce, w szczególności osób zajmujących się promocją turystyczną, a także o sensie pojęcia zrównoważonego rozwoju w kontekście turystyki. Sikora zarysowuje również interesującą koncepcję turystyki „odpowiedzialnej etycznie” (por. s. 99-114).

W drugiej części książki, zawierającej próbę odczytania sensu etyki normatywnej na potrzeby turystyki, a której autorem jest Włodzimierz Kaczocha, znajdujemy analizę głównych pojęć etycznych, jak: „osoba ludzka”, „Inny”, „wartość”, „wartość pracy”, „prawda”, „cnota”, oraz pewnych pojęć meta-etycznych, jak „norma personalistyczna”, „norma prawdomówności”, „etyka przekonań”, „etyka powinności” czy „etyka odpowiedzialności”. Zdaniem autora turystyka stanowi kulturowo-etyczną platformę urzeczywistniania wartości, przede wszystkim wartości Innego i tolerancji. W tym świetle Kaczocha analizuje również etyczno-zawodowe zasady dla właścicieli oraz menedżerów przedsiębiorstw turystycznych w zakresie polityki kadrowej (m.in. zasady etycznej konkurencji, sprawiedliwej płacy oraz zatrudniania, nagradzania i karania pracowników), etos zawodowy właścicieli i menedżerów przedsiębiorstw oraz szefów instytucji i organizacji turystycznych, a także przewodników i pilotów wycieczek. We wszystkich tych przypadkach autor wskazuje, że podstawą urzeczywistniania etosów zawodowych są wartości osobowe i że etosy zawodowe

znajdują uzasadnienie jedynie w świetle obiektywistycznej etyki normatywnej. Podobnie jest w przypadku urzeczywistniania etyki w zespole pracowniczym – pisze Kaczocha, dodając, że w tej perspektywie niezbędny jest również namysł nad społeczną odpowiedzialnością biznesu turystycznego.

Anonsowana książka zawiera również interesujący aneks obejmujący polski tekst Światowego Kodeksu Etyki dla Turystyki przyjętego przez państwa członkowskie Światowej Organizacji Turystyki (WTO), polski dokument zatytułowany „Etyka i zasady pilotów wycieczek”, Kodeks Etyczny Przewodnika PTTK oraz polski tekst opracowanego przez International Bicycle Fund Kodeksu Odpowiedzialnego Turysty.

Publikację polecamy czytelnikom zainteresowanym pogłębioną refleksją nad turystyką: antropologom kulturowym, socjologom, psychologom, a także filozofom i etykom.

D.Ch.